

Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum
Ing. Petr Macek

STÁTNÍ ÚSTAV PAMÁTKOVÉ PÉČE
Odborné a metodické publikace, svazek 14

STANDARDNÍ NEDESTRUKTIVNÍ STAVEBNĚ-HISTORICKÝ PRŮZKUM

Zpracoval Ing. Petr Macek

Publikace *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum* vyšla v roce 1997 jako 14. svazek edice *Odborné a metodické publikace* vydávané Státním ústavem památkové péče v Praze. Tato verze je obsahově totožná.

OBSAH

I	Obecná charakteristika stavebně-historických průzkumů
II	Textová část.....
III	Obrazová a plánová příloha.....
IV	Konzultace a posuzování standardního SHP
V	Doplňující komentář k metodice standardního SHP
	Textová část.....
	Obrazová a plánová příloha.....
VI	Přílohy

Metodika standardního stavebně-historického průzkumu (SHP) byla zpracována v rámci plnění hlavních úkolů Státního ústavu památkové péče v Praze (SÚPP).

Východiskem při tvorbě dokumentu byl zakladatelský přínos specializovaného pracoviště Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů (SÚRPMO), kde byla pod vedením PhDr. Dobroslava Líbala zpracována a rozvíjena metoda průzkumů architektonických památek.

Lektorovali:

doc. Ing. arch. František Kašička, CSc.

PhDr. Pavel Vlček

doc. PhDr. Mojmír Horyna

I OBECNÁ CHARAKTERISTIKA STAVEBNĚ-HISTORICKÝCH PRŮZKUMŮ

Stavebně-historický průzkum (dále SHP) je specializovaná odborná činnost, jejímž základním úkolem je zjištění, shromáždění, utřídění a zpracování maxima informací o konkrétní stavební památce (souboru památek) zejména pro potřeby památkové péče.

SHP má sloužit ke kvalifikovanému rozhodování při péči o historické objekty i k rozšiřování a doplňování obecného poznání.

Nesporný význam má SHP na poli vědeckém, kde často výrazným podílem obohacuje dosavadní znalosti. Jeho výsledky mohou významně napomoci i osvětové a popularizační činnosti.

Průzkumy památek jsou zpracovávány v několika úrovních: od průzkumů celých oblastí, přes průzkum a vyhodnocování historických sídel jako celků k nejpočetnější skupině SHP - průzkumu jednotlivých památek, který je vlastním předmětem této metodiky. Řadu průzkumových prací je nutno v tomto přehledu doplnit o průzkumy speciální, zabývající se specifickými otázkami, nutnými pro pochopení zkoumaného objektu. Jelikož jsou většinou spojeny se zásahy do hmotné podstaty památky, bude třeba řešit tuto problematiku samostatně.

Uvedené informace jsou získávány průzkumem památky jako hmotného pramene, přičemž jsou využívány zejména znalosti z oboru dějin umění, znalosti historických konstrukcí, typologie a technologií. Nedílnou složkou standardního SHP je studium příslušných písemných pramenů, týkajících se celé doby existence památky.

Tento souhrn činností s jasně formulovanou náplní je vysoce specifický a vyžaduje samostatnou dlouhodobou odbornou přípravu. Podstatně přesahuje rámec běžné památkové agendy při péči o nemovité památky. Poskytuje kvalifikované předpoklady pro praktickou ochranu památek tak, aby odpovídala současnému stupni rozvoje věd. s ohledem na charakter průzkumu je obsah vytvořeného elaborátu SHP duševním majetkem autorů.

Standardní SHP je základní průzkum jednotlivých nemovitých památek, který nemá destruktivní charakter. Jeho doplnění sondáží, případně dalšími druhy průzkumů je možné provádět až po konzultaci s příslušnými odbornými pracovišti (vzhledem k zásahu do nenahraditelné hmoty památky).

Úkolem SHP je shromáždění a vyhodnocení všech dostupných informací o objektu, dále pak specifikace potřebných navazujících průzkumů, prohlubujících dosavadní poznání (zejména vytipování míst pro sondážní průzkum, upozornění na možnou návaznost na činnost dalších odborných pracovníků - zejména restaurátorů, archeologů apod.). SHP též obsahuje názory zpracovatele na přístup k památce v průběhu budoucí opravy.

Závěry a hodnocení obsažená v elaborátu SHP nenahrazují příslušná vyjádření a rozhodnutí orgánů a organizací státní památkové péče; poskytují ovšem pro činnost těchto institucí jinak nedosažitelné podstatné výchozí podklady.

II TEXTOVÁ ČÁST

1 Dějiny objektu

Tato kapitola obsahuje přehled a interpretaci písemných zpráv na základě archivního průzkumu z pohledu specializovaného historika. Zachycuje dějiny objektu v celém období jeho existence. Věnuje se i informacím o sledovanému objektu v dosud publikované literatuře.

Pozn.: Pokud nebude popis historických plánů a ikonografie integrálně zpracován do 4. kapitoly (stavební historie), vytvoří samostatnou podkapitulu dějin objektu.

2 Prameny, plány, ikonografie, edice pramenů, literatura

Soupis všech dosažitelných informací o sledovaném objektu, zpracovaný dle platných archivních a bibliografických norem.

3 Rozbor objektu

Charakteristika objektu na základě průzkumu provedeného v terénu.

Jedná se zejména o zachycení

- urbanistických vztahů,
- dispozice objektu,
- konstrukce objektu,
- architektonické kompozice objektu;

dále o

- fundovaný popis zachycující vztahy a vazby jednotlivých částí včetně detailů a prvků řemeslné výbavy objektu,
- určení a popis historických konstrukcí,
- určení užitých materiálů.

Doporučená skladba kapitoly:

- Urbanistická situace (objekt ve vztahu k okolí, s případným určením jednotlivých součástí souboru, které mohou být následně zkoumány samostatně)
- Charakteristika dispozice objektu, jeho komunikačních vazeb
- Rozbor průčelí (hlavní, ostatní, dvorní)
- Rozbor přízemí
- Rozbor sklepů
- Rozbor pater
- Rozbor krovů
- Případný informativní rozbor dalších objektů či jejich prvků, pokud mají určitou významovou vazbu ke zkoumanému objektu a nejsou předmětem daného SHP

4 Stavební historie

Kapitola vychází z předchozích částí SHP (kap. 1 a 3). Obsahuje přehledné podání představy o vývoji stavby po celou dobu její existence. Jasně je uvedeno časové zařazení jednotlivých etap výstavby se zmíněním stavebníků, autorů, případně dalších řemeslníků apod. Je nutno striktně odlišit doložené a hypotetické časové i autorské zařazení.

V rámci popisu jednotlivých etap vývoje je doporučeno zařadit popisy a rozборы historických plánů a ikonografie (pokud tato pasáž nebyla zařazena v 1. kapitole).

5 Umělecko-historické hodnocení; Památkové hodnocení; Kulturně-historické hodnocení

(Volba názvu kapitoly vychází z charakteru zkoumaného objektu.)

Kapitola by měla souhrnně vyjádřit památkovou podstatu a význam objektu, jasně a zřetelně zdůvodnit potřebu jeho ochrany. Měla by být formulována tak, aby mohla být použita případně i jako samostatná stať shrnující a zobecňující nejpodstatnější rysy památky.

Kapitola obsahuje hodnocení objektu z pohledu dějin umění, dějin hmotné kultury nebo dějin příslušné technické či řemeslné disciplíny. Vymezuje význam objektu v rámci památkového fondu a vyjadřuje podstatné a charakteristické kvality, které tvoří památkovou hodnotu objektu (umělecko-historickou, kulturně-historickou, historickou, typologickou, stavební, technologickou, případně další).

Z uvedených hodnocení vyplývá přístup ke zkoumané památce v závěru SHP (kap. 8).

6 Hodnotné detaily a prvky

Jmenovitý seznam všech hodnotných prvků či daných nedělitelných celků (např. průčelí, jednotně pojedené interiéry - vždy s odkazem na rozbor, v němž je uvedený celek podrobně popsán) pocházejících ze všech etap vývoje památky a jejich jednoznačná identifikace.

7 Architektonické, urbanistické a památkové závady

Výčet všech architektonických a památkových závad narušujících dle mínění zpracovatele průzkumu památku. Nutná je jednoznačná identifikace jednotlivých položek tohoto výčtu.

8 Náměty pro zachování objektu; Náměty pro rehabilitaci (obnovu) objektu

(Název kapitoly je třeba zvolit dle charakteru doporučení.)

Zpracovatel SHP zde ve formě doporučení vyjadřuje náměty významné pro další existenci, funkční i estetické uplatnění objektu.

Formuluje zásady zpracované na základě detailního poznání objektu a vyjadřující charakteristiku stavu a využití objektu, případně navrhuje úpravy či změny využití vycházející z hodnocení památky (kap. 5).

Tato část vyjadřuje mínění zpracovatele SHP, **nemůže nahrazovat vyjádření příslušných památkových orgánů a organizací ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb.**

9 Seznam obrazových příloh

III OBRAZOVÁ A PLÁNOVÁ PŘÍLOHA

Členění obrazové a plánové přílohy není zcela striktně vymezeno, vychází z charakteru zkoumaného objektu. Uvedené části dokumentace jsou členěny na části nezbytné a doporučené.

A Dokumentace historického vývoje objektu

Nutná součást průzkumu, její skladba je výrazně ovlivňována typem zkoumané památky.

1. Indikační skica stabilního katastru (příslušný výřez)

Nezbytný výchozí plánový materiál. v určitých případech je rovněž potřebný příslušný list Josefínského vojenského mapování.

2. Reprodukce historických plánů a map

Výběr se provádí dle významu pro poznání, hodnocení či obnovu památky. (Kompletní seznam je uveden ve 2. kapitole textové části.)

3. Historická ikonografie

Výběr zahrnuje zobrazení zkoumaného objektu, významná pro poznání, hodnocení či obnovu objektu. Grafika, obrazy, historické fotografie apod. (Kompletní seznam je uveden ve 2. kapitole textové části.)

B Dokumentace současného stavu

1. Situace ve vztahu k okolní zástavbě

U rozsáhlejších staveb či objektů v rámci sídelních celků je tento plán žádoucí.

2. Nárys průčelí objektu (Doporučeno)

Zejména hlavní průčelí, případně další fasády s významnými prvky.

V případě absence vhodného zaměření je možno kresbu částečně nahradit fotodokumentací. (Doporučeno.)

3. Kresebná či fotografická dokumentace

Podoba a rozsah vyplývá z charakteru zkoumaného objektu. (Určuje zpracovatel průzkumu.) Mimo exaktní zaměření vybraných významných částí je po zvážení autora vhodné připojení schematických náčrtů tvarosloví nepřístupných prvků apod. Při nálezech dokladů historické barevnosti apod. je vhodný samostatný výkres (schéma).

Zpracovatel může připojit i případné geometrické rozbory, rekonstrukce jednotlivých fází ve vývoji objektu (nárysy, trojrozměrná zobrazení) v podobě plánů, schémat, či skic a další zobrazení, která jsou dle jeho mínění pro hodnocení objektu i jeho případnou obnovu vhodná a potřebná.

Fotografie dokumentují zásadní poznatky. Jsou obvykle zhotovovány zpracovatelem průzkumu. Nenahrazují samostatnou komplexní fotografickou dokumentaci (viz část E).

C Srovnávací materiál

(Doporučeno)

Vhodné zejména u umělecky významných objektů a také u staveb s převažující provozní složkou. Obsahuje obrazovou, či plánovou dokumentaci příbuzných staveb, umožňujících lepší chápání a poznání sledovaného objektu.

Váže se na závěry SHP (viz zejména textová část, kapitola 5).

D Grafické vyhodnocení SHP

Grafické vyhodnocení SHP je základním prvkem grafické části SHP vyhodnocujícím a dokumentujícím vývoj objektu a vyjadřujícím názory zpracovatele na současný stav objektu.

Vyhodnocení je zakresleno do půdorysů všech podlaží. v případě potřeby je možné provést hodnocení i ve svislých řezech. Doporučené měřítko (zejména pro větší celky) pro standardní SHP je 1:200. Případné užití podrobnějšího měřítka vyplývá z charakteru stavby či rozsahu získaných poznatků. Na plánech musí být uvedena základní identifikace (název lokality, číslo popisné, příp. číslo katastru, označení světových stran, měřítko zobrazení, rok zpracování SHP, jméno odpovědného autora SHP).

Grafické zpracování:

Plně silně je kresleno zdivo v řezu, plně slabě hrany pod rovinou řezu, čárkovaně hrany nad rovinou řezu, čerchovaně sklopená čela kleneb (dle potřeby, s ohledem na jednoznačný tvar klenby, u nik a pasů není nutno značit), případně osy subtilních nosníků. Silně čerchovaně doporučujeme značit hrany střešní konstrukce (krovů), tečkovaně možno značit významné prostupy mimo rovinu řezu, případně průběh odstraněných, pro stavbu však podstatných konstrukcí. Dveře je vhodné odlišit od oken krátkou čarou v ose otvoru.

Pro veškeré plány grafického vyhodnocení SHP platí především požadavek maximální čitelnosti, přehlednosti a jednoznačnosti, čemuž je nutno podřizovat ostatní aspekty včetně případných korekcí ve značení (odchyly jednoznačně uvést v legendě).

U složitějších celků je možné číslovat jednotlivé prostory ve vazbě na textovou část (3. kapitola, rozbor objektu), kde je pak nutno uvádět zvolená číselná označení. I zde by však nemělo toto řešení narušovat přehlednost kresby.

1. Stavební vývoj

Plány stavebního vývoje zobrazují slohové zařazení a dataci jednotlivých částí zkoumaného objektu. v legendě uvedené popisy mohou určit dle dosaženého poznání základní zařazení ("baroko"), přesnější určení ("rané baroko"), přibližnou dataci ("před r. 1670", "mezi lety 1650-1670"), v případě dostatečných informací i přesné autorské určení a doba stavby ("C. Lurago, 1672-73"). v poznámce při legendě je možný i určitý podrobnější výklad (případně odkaz na textovou část SHP).

Na základě zjištěných informací je třeba hodnotit veškeré části objektu. u časového zařazení je proto nutno důsledně rozlišovat dataci nespornou a hypotetickou. (Patrně jedinou výjimkou jsou rovné omítané podhledy, u kterých je datace bez písemných dokladů často nemožná).

a) Barevné rozlišení stavebních etap (srov. příloha 2/1)

Je nutno značit konstrukce v rovině řezu i konstrukce nad jeho rovinou jako stropy, klenby, záklenky apod. (Doporučuje se respektovat zavedené značení používané v SÚRPMO). Pouze ve výjimečných případech je vhodné barevnost s ohledem na čitelnost vyhodnocení v minimálním možném rozsahu modifikovat.

Románský sloh - černá

Gotika - červená

Renesance - modrá

Baroko - hnědá

Klasicismus a empír - zelená

Období neoslohů - oranžová

Architektura 20. stol. - žlutá

Hypoteticky zařazené konstrukce je nutno vyznačit světlejším odstínem příslušné barvy, případně doplnit graficky (např. šrafováním daných úseků).

V případech, kdy má zásadní význam vnější úprava stěny (omítka), která je odlišná od její "hmoty", lze toto označit předloženou linkou odpovídající barvy.

V případě, že jsou prokazatelně zjištěny dvě odlišné stropní konstrukce nad sebou (nebo zásadní oprava krovové konstrukce), je možné použít vyznačení šikmými širšími pruhy příslušných barev.

b) Grafické (černobílé) rozlišení stavebních etap (srov. příloha 2/2)

V rovině řezu je nutno rozlišit jednotlivé fáze vývoje. Stáří konstrukcí nad rovinou řezu není možné zobrazit s ohledem na přehlednost plánů. Proto je grafické řešení pro vyznačení stavebního

vývoje nutno chápat jako méně přehledné a co do množství informací výrazně ochuzené. v tomto případě je nutno v textové části (4. kapitola) zcela důsledně časově zařadit veškeré horizontální konstrukce.

Románský sloh - černá

Gotika - kose křížkováno

Renesance - svisle a vodorovně křížkováno

Baroko - šrafováno

Klasicismus a empír - šrafy sdruženy do dvojic

Období neoslohů - tečkováno

Architektura 20. stol. - ponecháno bez značení

Hypotetické zařazení konstrukcí je doporučeno značit přerušovanou čarou (u románského stylu zrněním).

2. Hodnocení objektu

Plány zobrazují vyhodnocení zkoumaného objektu z hlediska památkového, umělecko-historického i estetického. Plány zachycují kvality i stupeň narušení jednotlivých částí zkoumaného objektu.

Vychází z názorů zpracovatele průzkumu (viz textová část, kapitola 8).

Vyhodnocení je zaneseno do půdorysů všech podlaží. Měřítko doporučeno 1:200, případně podrobnější, vyplývající z charakteru stavby.

Hodnotit je třeba veškeré části objektu (zdivo i prostory, resp. horizontální konstrukce).

a) Barevné značení (srov. příloha 2/3)

konstrukce a prostory tvořící památkovou podstatu objektu - tmavě hnědá, či černá - u prostorů pak šedá

konstrukce a prostory hodnotné - hnědá, či okrová

konstrukce a prostory neutrální, indiferentní - ponecháno nebarvené

konstrukce a prostory rušivé - žlutá

konstrukce a prostory zásadně poškozující památku - oranžová

konstrukce a prostory navržené k doplnění - červená

hodnotná průčelí či jeho prvky - hnědá, či černá linka před příslušnou fasádou, přerušovaná linka naznačuje poškozenou fasádu obdobného charakteru

hodnotné prvky ve svislých konstrukcích jako dveře, římsy, malba apod. - modrá linka plná či přerušovaná dle stupně dochování, či významu

hodnotné prvky (dekorace) stropů a kleneb - modré plné kolečko při středu příslušného prostoru, modrý obrys značí narušený, či méně významný prvek

hodnotné podlahy - červené plné kolečko, či jeho obrys - viz výše

Pokud je navrženo odstranění nižších stropů (podhledů) a zachování konstrukcí umístěných výše, je vhodné značení úzkými šikmými pásy příslušné dvojice barev.

b) Grafické značení

Pro značnou nepřehlednost se nedoporučuje (s výjimkou zcela jednoduchých a nesporných případů).

E Profesionální fotografická dokumentace současného stavu

Vhodné doplnění průzkumu. Není však jeho základní součástí, jedná se o volnou přílohu.

Pokud je fotografická dokumentace prováděna v rámci průzkumu, musí být jednotlivé záběry určeny zpracovatelem SHP. Její informační hodnota je jinak výrazně snížena a dokumentace nesplňuje nároky kladené na SHP.

Zejména pro rozsáhlejší dokumentaci interiérů je doporučeno dokumentaci doplnit půdorysnými plány (i schematickými) s jasným vymezením jednotlivých záběrů (s číslem příslušné fotografie, vyznačením umístění fotografického přístroje ve vrcholu "V", šířka záběru dána jeho rameny).

Optimální skladba:

1. Dokumentace celku se zaměřením na širší urbanistické vztahy.

2. Dokumentace průčelí (fasád) objektu. u náročněji pojednaných částí exteriéru lze dokumentovat jednotlivé části a detaily (zejména portály, okna, římsy, štukové a malířské dekorace, sochařská a malířská díla, umělecko-řemeslné detaily, významné historické konstrukce aj.).

Zvýšený důraz je nutno klást na charakteristické prvky a části (včetně podrobnější dokumentace nových objevů), které mají vztah k závěrům SHP.

3. Dokumentace všech významných prostorů, typické příklady dalších prostorů. u náročněji pojednaných interiérů možná detailní dokumentace, v dalších prostorech pak zachycení hodnotných prvků nebo detailů (zejména portály, podlahy, klenby, výmalba, sochařské vybavení, kamna, umělecké i řemeslné detaily, významné historické konstrukce aj.).

Zvýšený důraz je nutno klást na charakteristické prvky a části (včetně podrobnější dokumentace nových objevů), které mají vztah k závěrům zpracovatele průzkumu.

4. Informativní dokumentace dalších objektů. (Doporučeno.) Obsahuje srovnávací materiál zejména pro ilustraci závěrů průzkumu.

5. Dokumentace nálezů. (Doporučeno.) Pouze v případě významných nálezů - možno kombinovat s plánovou částí.

IV KONZULTACE A POSUZOVÁNÍ STANDARDNÍHO SHP

Konzultace SHP

S ohledem na současnou situaci byly na základě neformální dohody umožněny pro zájemce odborné konzultace. Konzultanty jsou pracovníci vybraní dle charakteru konkrétního SHP i vlastního odborného zaměření. Tato jednání zajišťuje ing. Petr Macek.

Jednou za dva měsíce (první úterý v sudém měsíci od 13.00 hod, případně dle dohody) je ing. Petrem Mackem organizováno pravidelné pracovní setkání v sídle Státního ústavu památkové péče v Praze (Valdštejnské nám. 3, Praha 1). Zde je možno předložit k diskusi jednotlivé vybrané problémy, případně celé SHP v rozpracovanosti. Jak již bylo zmíněno, je tato možnost dobrovolná, vychází ze zájmu konkrétních zpracovatelů SHP.

Posuzování SHP

Prozatím nebyl oficiálně stanoven žádný systém kontroly zpracování SHP. Dle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, je oprávněna provádět kontrolu Památková inspekce Ministerstva kultury ČR. Nemůže však postihovat zpracovatele chybných, resp. nekvalitních SHP (pokud by jím nebyl např. památkový ústav, zřizovaný MK ČR), nýbrž iniciovat opatření k nápravě v případě, že by na základě těchto nevyhovujících podkladů vydal okresní úřad rozhodnutí.

Je nutno poznamenat, že úplné posouzení by si vyžádalo v podstatě zpracování nového SHP, respektive jeho podstatné části (kompletní ověření v terénu a v archivech a následné posouzení závěrů i námětů). Základní posouzení je však možné již po prostudování elaborátu SHP.

V souvislosti s předkládanou metodikou byl proto vytvořen orgán, který je oprávněn se k SHP vyjadřovat. s ohledem na dohodu v rámci pracovního setkání pracovníků provádějících SHP byla navržena v rámci metodické a odborné činnosti SÚPP odborná komise, která se může vyjadřovat k charakteru, rozsahu i kvalitě SHP.

Předseda: PhDr. Dobroslav Líbal (Prezident Českého národního komitétu ICOMOS)

Členové: Ing. Petr Macek (Státní ústav památkové péče, stavební inženýr)

Doc. PhDr. Mojmír Horyna (Filosofická fakulta University Karlovy, historik umění)

PhDr. Pavel Zahradník (Státní ústav památkové péče, historik)

V DOPLŇUJÍCÍ KOMENTÁŘ K METODICE STANDARDNÍHO SHP

TEXTOVÁ ČÁST

1 Dějiny objektu

Základem práce je věcné shromáždění maximálního množství informací o stavbě, které vychází ze studia příslušných archivních pramenů. Zde je třeba zdůraznit nutnost zpracování veškerých příslušných písemných pramenů. Pokud nejsou určité fondy dochovány, či jsou nepřístupné, je nutno tuto skutečnost jednoznačně zmínit.

Nutná je úplná citace pramenů a striktní odlišení nesporných skutečností od informací a poznatků získaných z pramenů memoárového charakteru, či přejatých z literatury.

Citaci je doporučeno přiřazovat v závorce k danému údaji. Text archivní rešerše je tak jednoznačně přehlednější než při odkazech shromážděných na konci kapitoly.

2 Prameny, plány, ikonografie, edice pramenů, literatura

Praxe prokázala, že citace v textu není dostačující. Seznam všech využitých archivních pramenů a literatury rovněž podává spolehlivý přehled o rozsahu práce historika. Kapitola umožňuje snadnější orientaci při hlubším studiu i případné ověřování informací.

3 Rozbor objektu

Tato kapitola je významovým protějškem kapitoly první. Shromažďuje základní informace získané průzkumem objektu, chápaného jako hmotný pramen.

Tato část SHP obsahuje především podrobný popis s navazujícím rozbohem. v kapitole uvedené interpretace musejí vycházet pouze ze stavby samotné, ze souvislostí patrných na místě. Závěry vycházející z obecnějších úvah a analogií, případně z kombinací s historickou rešerší (kap. 1) náleží především do kapitol 4 a 5.

Při rozboru jednotlivých částí zkoumaného objektu je nutno striktně rozlišovat jednoznačné poznatky od hypotéz, případně pouze tušených možností (např. případná existence skrytých stropů apod.). Upozornění na možné skryté prvky, malířskou výzdobu a podobně je nutnou součástí této části SHP.

Třetí kapitola náleží k nejrozsáhlejší v textové části průzkumu. Její rozsah proto někdy odrazuje od podrobnějšího studia. Případní kritici si však neuvědomují, že jedině při soustavné pozornosti, věnované všem částem celku, a při hledání odpovídajících formulací pro textovou část SHP vyvstávají mnohé souvislosti, které jinak unikají, avšak pro obecnější závěry jsou zcela nepostradatelné.

Dalším nesporným významem je podrobný popis a rozbor těch částí objektu, které z jakýchkoliv důvodů zaniknou, či se zásadně promění. Tyto části starších SHP mají dnes hodnotu základního pramene a čím podrobnější informace jsou zde obsaženy, tím snazší je pro badatele orientace v určitém detailnějším problému.

Popis jednotlivých částí je, jak bylo uvedeno výše, nezbytně nutný. Je však rovněž potřeba zvažovat, které informace může pojmout text a pro které je vhodnější plán, schéma, či fotografie. Např. popis profilace římsy či krovu (byť velice podrobný) nepřinese tolik informací jako případně i neumělý, ale tvarově věrný náčrtek. Odkaz v textu na dokumentaci v plánové a obrazové příloze je velice vhodný a usnadní vnímání složitějších částí stavby či jejích prvků.

Při zpracování velkých celků či rozsáhlých objektů je pro větší přehlednost rozboru možné jednotlivé objekty či prostory očíslovat. Protože by však uvedená čísla mnohdy znejasňovala plány se

základním vyhodnocením SHP (viz část D), je možné za plán zobrazující současnou situaci doplnit schéma podlaží s příslušným číslováním místností.

Sled jednotlivých částí rozboru je pouze doporučen, vychází však z praxe. Např. pro vývoj objektu je většinou nejvýznamnější přízemí, jehož rozbor je proto vhodné předřadit popisu sklepů a vyšších podlaží.

Posledním bodem rozboru může být stručná, pouze informativní zmínka o dalších objektech či prvcích, které se ke zkoumanému objektu vážou. Tato potřeba nastává v případě, kdy se předmět SHP nekryje v úplnosti s určitým rozsáhlejším areálem, nebo má-li tento areál výrazné vazby na další objekty. (Jako příklad lze uvést průzkum zámku, kde bude případně třeba zmínit vztahy ke komponované krajině, parku, k hospodářským objektům, navazujícím sochařským dílům apod.)

4 Stavební historie

Stavební historii je třeba podat exaktně, přičemž je nutno výrazně odlišit jasná fakta vyplývající z obsahu 1. a 3. kapitoly od hypotéz.

Zásadou je dělení do bloků odpovídajících zjištěným vývojovým fázím stavby od počátků po současnost. Vhodné je zde uvádět jména umělců a řemeslníků, opět s jasným odlišením jednoznačných zjištění (archivní rešerše) a atribucí získaných stylovým rozbohem.

5 Umělecko-historické hodnocení; Památkové hodnocení; Kulturně-historické hodnocení

Charakter hodnocení vycházející z konkrétního typu památky se odrazí v titulu kapitoly, možno však užít pouze názvu "Hodnocení objektu".

Pojetí této kapitoly by mělo odpovídat spíše samostatné stati. Jejím obsahem musí být základní charakteristika objektu, zdůvodnění jeho významu a hodnot tak, aby bylo možno závěrů využít i v rámci náročných diskusí (případně sporů) jako významných argumentů.

Toto pojetí vyvrací návrhy, dle nichž by u méně významných památek měla být tato kapitola vypuštěna. Požadavek patrně vycházel z často užívaného názvu kapitoly - "Umělecko-historické hodnocení", které skutečně v některých případech není nejvhodnější (proto uvádíme variantní názvy kapitoly).

Hodnocení, byť případně pouze ve formě odstavce, je nezbytně nutno vypracovat. Snad právě u méně významných památek je potřeba jasně a jednoznačně formulovat jejich hodnotu. Zřetelné a srozumitelné zdůvodnění, proč je objekt předmětem památkového zájmu, je zde daleko důležitější než u prvořadých památkových objektů, jejichž význam je nesporný.

Kapitoly 6, 7, 8 mají převážně praktický význam pro další zvažování přístupu k objektu, respektive jeho obnově. Jejich obsah vychází z předešlých částí SHP.

Obdobné statě by měly být součástí běžné práce odborného pracovníka památkové péče, který vytváří vstupní památkové pokyny, vážící se na obnovu konkrétní nemovité památky.

V rámci SHP je smysl této textové části nesporný. Jak již bylo výše uvedeno, zpracovatel průzkumu se podrobně seznámí s objektem do takové hloubky a míry, že jeho názor bude potřebnou součástí SHP. Informace získané zpracovatelem průzkumu často přesahují kapacitní možnosti dalších zúčastněných, pro něž je pak tato část SHP zdrojem cenných informací, doporučení a podnětů.

Je nutno přiznat ověřenou skutečnost, že tyto kapitoly nejrychleji morálně stárnou. Tento fakt však nemůže popřít jejich aktuální význam, zvláště, pokud budou následně chápány jako názor zpracovatele, žijícího v určité době, jenž je nutně ovlivňován dobovými tendencemi. Odpovídá to ostatně základnímu účelu SHP, který má směřovat k určení optimálního okamžitého přístupu ke sledované památce v konkrétním čase.

6 Hodnotné detaily a prvky

Taxativní výčet hodnotných částí má smysl pro prvotní orientaci, kterou rozbor objektu (kde jsou uvedené prvky rovněž zmíněny a navíc podrobně popsány) a jeho hodnocení také sleduje. Podstatou je skutečně komplexní seznam a zřejmá lokalizace uvedených prvků.

Jasný přehled prvků má mimo jiné význam pro přípravu projektu odstrojení, pro určení stupně ochrany (zakrytí, transfer apod.) uvedených prvků. Tato kapitola je využívána projektanty, kteří se zde rychle orientují v možnostech i omezeních, daných vybavením jednotlivých částí památkového objektu.

7 Architektonické, urbanistické a památkové závady

Charakter a skladba kapitoly jsou shodné se 6. kapitolou SHP. Kapitola obsahuje seznam závad, které dle názoru zpracovatele průzkumu narušují a poškozují nemovitou památku. Je informativním podkladem pro další jednání a následná rozhodnutí.

8 Náměty pro zachování objektu; Náměty pro rehabilitaci (obnovu) objektu

Kapitola shrnující názory zpracovatele průzkumu na další přístup ke zkoumanému objektu byla patrně nejvíce diskutována. Objevily se názory, že tato část do SHP nepřísluší, že náleží odborné složce památkové péče.

Po obsáhlém jednání se však většina odborníků přiklonila k názoru, že tato kapitola má plné oprávnění i v rámci SHP s tím, že musí být zvýrazněn její charakter. Jedná se o **doporučení, vycházející z osobního názoru a zkušeností zpracovatele SHP**. Rozhodně nemůže nahrazovat odborné rozhodnutí, které náleží dle platných zákonů a předpisů příslušným ústavům a úřadům. Při shodě názorů je však možné názory zpracovatele SHP převzít, či je pouze částečně korigovat, což však náleží do dalšího stupně práce nebo využívání SHP.

V úvodu kapitoly je proto doporučeno z výše uvedených důvodů citovat text poslední věty, uvedené v textové části metodiky SHP, kap. 8.

Zpracovatel průzkumu by tedy měl v rámci 8. kapitoly SHP jasně a přehledně vyjádřit svůj osobní názor na jednotlivé aspekty obnovy památky. Vyjádření by mělo sledovat širší urbanistické vazby, vymezení možných využití podmíněných zejména dispozicí a vybavením objektu, dále by se měl věnovat přístupu k jednotlivým částem - prostorům i detailům. Zejména urbanistické a dispoziční problémy jsou mnohdy povrchně hodnoceny a pozornost je věnována přímo detailům, což je však obecnější problém v práci památkové péče.

Při zvažování určitých zásahů je nutné jasné zdůvodnění navrženého řešení. Jedná se zejména o doplňky a případně rekonstrukce, či na druhé straně o odstranění dosud existující součásti památky. Bez těchto vysvětlení jsou uvedené náměty zcela logicky přehlíženy bez podstatnější odezvy.

Při podrobnějším sledování jednotlivých částí zkoumané nemovité památky je doporučeno rozlišovat soubor možných přístupů vycházejících z hodnocení stavby a charakterizovaných v dalším textu. Tento postup usnadňuje práci s textem.

V první řadě se jedná o části stavby, které by měly být maximálně chráněny s ohledem na jejich zásadní význam (vytvářejí památkovou podstatu). Zde půjde převážně o rámcová doporučení náročnějších restaurátorských a konzervačních prací. Do uvedených částí objektu by mělo být zasahováno zcela minimálně.

Určitou podskupinu tvoří významné části památky, které jsou podstatněji narušené a kde je např. doporučována určitá rekonstrukce, doplnění apod. Zejména zde je nutné obsáhlejší zdůvodnění a obhajoba návrhu.

Následují části stavby, které spoluvytvářejí památkovou hodnotu objektu. Možné jsou určité drobnější zásahy, jejichž charakter a rozsah by však měl být v textu striktně specifikován.

Určitou přechodovou oblastí může být indiferentní část objektu, kde jsou možné podstatnější zásahy, někdy nutné s ohledem na nové využití. I zde musí být sledována odpovídající návaznost na další části památky.

Posledním souborem jsou části, které zpracovatel průzkumu navrhuje podstatněji upravit, doplnit či naopak odstranit.

V rámci kapitoly by se měly u jednotlivých návrhů rovněž objevit jasně vyjádřené formulace, jež by vyjadřovaly autorovo přesvědčení o jednoznačném přístupu (který je nutno zdůvodnit), v jiných případech je nutné zmínění případných několika možností řešení, pokud situace není dle zpracovatele SHP zcela jednoznačná. k solidnosti práce přispívá i případné vymezení problémů, na které nemá zpracovatel zcela vyjasněný názor, a jež bude nutno v dalších etapách práce dořešit.

Součástí kapitoly by mělo být i upozornění na dosud jen tušené, z náznaků, nejasných zpráv či analogií vyvozované skutečnosti. Jedná se tedy o návrhy podrobnějšího průzkumu, zejména sondážního, dále použití určitých speciálních metod (např. dendrochronologie), archeologického a restaurátorského výzkumu. Protože tyto průzkumy již zasahují do podstaty památky, podléhají přísnějším předpisům a je nutno je předem projednat s příslušnými úřady a odbornými ústavy.

OBRAZOVÁ A PLÁNOVÁ PŘÍLOHA

A Dokumentace historického vývoje objektu

1. Indikační skica stabilního katastru (příslušný výřez)

Indikační skica či mapa stabilního katastru dokládá podobu nemovité památky před polovinou 19. století, což je pro podobu objektu mnohdy rozhodující zlomové období. Způsob zpracování činí z těchto map nepominutelnou a mnohdy zásadní plánovou součást průzkumu.

Josefínské vojenské mapování má význam u větších urbanistických celků, zejména ve vztahu k okolní krajině.

2. Reprodukce historických plánů a map

Výběr ze shromážděných historických plánů a map určuje zpracovatel průzkumu. Nejedná se o reprodukci veškerého nalezeného materiálu, ale o ty části, které zachycují jednotlivé fáze proměn zkoumaného objektu.

Uvedená historická dokumentace nemůže být zařazena bez příslušného zpracování či komentáře. Vyjádření k jednotlivým plánům je obsaženo v textové části SHP (kap. 4, případně kap. 2), upozornění na nejvýznamnější zobrazené skutečnosti je možné i v seznamu obrazové a plánové přílohy, která je pak pojata jako soubor popisek k jednotlivým přílohám. Jejich opakované uvedení na jednotlivých přílohách je přehlednější, s ohledem na reprodukční podmínky však není požadováno.

3. Historická ikonografie

Výběr ikonografie určuje zpracovatel SHP. Výběr by měl obsahovat nejen dokumentaci původní podoby objektu, ale i pozdější vyobrazení, která by umožnila bližší poznání podoby objektu v jednotlivých etapách.

Rozsáhlejší dokumentace je nutná zejména tehdy, když zpracovatel průzkumu navrhuje (zvažuje) určité změny, doplňky a rekonstrukční zásahy.

B Dokumentace současného stavu

1. Situace ve vztahu k okolní zástavbě

Zobrazení situace v době průzkumu nemůže nahradit mapa stabilního katastru. Pokud ve výjimečných případech neexistuje současné zaměření, je možné je nahradit skicou. v každém případě je však nutné zachytit vazbu objektu na okolí, u areálu pak někdy i návaznost na přilehlou krajinu.

2. Nárys průčelí objektu (Doporučeno)

Nárys hlavního průčelí objektu (případně dalších fasád) je velice často přínosným doplněním dokumentace. Jeho nahrazení fotografií nelze považovat za plnohodnotné, byť někdy není vhodné zaměření k dispozici. Je proto možné zařadit i zběžnou skicu, která by zvýraznila podstatné rysy průčelí.

Nárýsy průčelí mají zásadní význam při zjištění některých nových poznatků (nálezy architektonických prvků nebo členění, barevného řešení apod.), kdy mohou sloužit jako vhodný podklad pro jejich jednoznačné lokalizování.

3. Kresebná či fotografická dokumentace

Tato část je přes základní význam pro SHP značně variabilní, vychází z přístupu zpracovatele SHP, charakteru objektu, možné míry jeho zkoumání i rozsahu nových nálezů.

Z toho vyplývá i značná šíře možných forem prezentace konkrétních nálezů, analýz i hypotetických rekonstrukcí apod.

Případné nákresy navrhovaných proměn sledovaného objektu by měly být přiřazeny k této části, protože posouzení jejich oprávněnosti vychází právě z nálezů a jejich vyhodnocení.

C Srovnávací materiál

Zařazení srovnávacího materiálu není nutnou součástí SHP.

V mnoha případech však může výrazně doplnit autorovy závěry a doporučení, která tak mohou získat na přesvědčivosti a průkaznosti.

D Grafické vyhodnocení SHP

Při práci s finálním grafickým vyhodnocením je nutno si uvědomit, že grafické zobrazení je vždy do určité míry schematizováno. Ve složitějších bodech je pak při studiu potřeba doplnit grafické informace četbou odpovídající části v textu, který může zachytit i jemnější podrobnosti.

Je nezbytné uvádět původ použitých plánových podkladů se specifikací provedených úprav.

1. Stavební vývoj

Vyhodnocení musí být zaneseno do půdorysů všech podlaží, včetně suterénních, a krovů (případně i do výkresu střech). Vyhodnocení řezů není jednoznačně požadováno. Jejich případné užití vychází z charakteru objektu, složitosti jeho vývoje a zejména názornosti a průkaznosti daného plánu.

Základní měřítko výkresů 1:200 bylo prověřeno dlouholetou zkušeností. Podrobnější plány je možno užít, pak je však nutno sledovat i některé poměrně detailní skutečnosti, u nichž není možno bez sondáže často zcela odpovědně rozhodovat. Proto lze doporučit podrobnější měřítko plánů pouze v případě spojení standardního SHP s průzkumem hloubkovým aj.

Diskutovanou otázkou bylo i grafické vyhodnocování všech částí zkoumaného objektu. Řídce se vyskytující názory, že by měly být do plánů zaneseny pouze nesporné skutečnosti opomíjejí to, že SHP slouží zejména pro praktickou památkovou péči. Proto je nutno - pochopitelně při odlišení hypoteticky zařazených konstrukcí - hodnotit všechny (!) části objektu. u jednotlivých konstrukcí (zeď, strop, záklenek apod.) je rovněž nutný příklon k určitému (případně hypotetickému) časovému zařazení.

Takové hodnocení však vyžaduje rozsáhlé zkušenosti a dlouholetou praxi v oboru. Rozdíly v kvalitě zpracovaných průzkumů by se tedy měly projevit právě v míře jednoznačně a hypoteticky zařazených částí stavby. Určitá opatrnost a umírněnost při definitivních soudech práci nesnižuje, lze ji spíše hodnotit jako projev solidnosti.

V současné době lze požadovat barevné vyhodnocení průzkumů, které je dnes ulehčeno reprografickou technikou. Grafické (černobílé) značení je výhodné pouze pro případnou rychlou reprodukci či publikaci v odborných časopisech. Tato možnost není natolik častá, a pro publikování je nesporně vhodnější speciální zpracování plánu. Grafické zpracování umožňuje vložit do plánového vyhodnocení daleko méně informací, což je rozhodujícím momentem pro příklon k barevnému provedení.

Barevné označení jednotlivých etap vývoje vychází z praxe užívané v SÚRPMO, která se osvědčila. Tato barevná řada však není pochopitelně jediná možná. Vhodná a dostatečná je však pro značnou část standardních průzkumů. Její dodržování umožňuje snadnější orientaci, a lze je proto požadovat.

V některých případech je však nutno barevnou škálu upravit. Jedná se zejména o průzkumy objektů, které prodělaly několik změn v rámci jednoho stylu. Pouze dva, maximálně tři odstíny jedné barvy jsou totiž reálně rozlišitelné. Zde je pak barevná škála speciální, takže její jednoznačný popis je nutno zvýraznit v přiložené legendě, která je nezbytnou součástí každého SHP.

Periodou, která někdy vyžaduje podrobnější členění, je období od druhé poloviny 19. století. Např. secese se někdy ocitá spíše ve vazbě na starší, jindy novější etapu, mnohdy však sehrává zcela samostatnou a významnou roli, vyžadující i grafické odlišení. Totéž lze konstatovat o kubismu či dalších, již jen poměrně krátce existujících, převrstvujících se, ale pro řadu objektů rozhodujících slohových (stylových) etapách. I zde je pak nutné vše zřetelně vyjádřit v přiložené a dle potřeby upravené legendě.

Pozn.: v praxi se osvědčilo barvení plánů vodovými (nebo anilínovými) barvami. Tento přístup však vyžaduje barvení všech vydání plánů jako originálů a u nejstarších prací bylo zjištěno určité vyblednutí (!). Při užití kopírovací techniky se ukazuje jako vhodnější pečlivé barvení klasickými pastelkami. v současné době je již možné vyhotovování plánů včetně barevného vyhodnocení pomocí počítačů, což zaručí jednotný a dobře rozlišitelný tón příslušné barvy v rozsahu celého plánu.

2. Hodnocení objektu

Základní pravidla jsou shodná s vyhodnocením stavebního vývoje objektu.

Významná je zde vazba na textovou část, na kapitoly 6, 7 a 8. Popis by měl zaručit jednoznačnou vzájemnou identifikaci sledovaných prvků či námětů pro navrhované zásahy.

Rozsah potřebných informací obsažených ve vyhodnocovaných půdorysech v podstatě vylučuje grafické řešení.

E Profesionální fotografická dokumentace současného stavu

Tato dokumentace není přímou součástí SHP, byť jeho hodnotu výrazně zvyšuje. k souběžné práci by mělo dojít na základě dohody s příslušným investorem.

Zhotovování podrobné fotografické dokumentace by mělo být obecnou náplní dokumentačních pracovišť památkových ústavů a tam působících profesionálních fotografů. Účast profesionálně vybaveného fotografa je v této práci podmínkou. Práci fotografa musí formou výběru jednotlivých záběrů řídit odborník. Zpracovatel SHP tuto dokumentaci, pokud byla již vyhotovena, musí v průzkumu uvést (textová část, kap. 2).

Při souběžném zpracování může autor SHP v obsáhlejších popisech jednotlivých vyobrazení kvalifikovaně upozornit na významné skutečnosti. Pro snadnější orientaci (zejména u obsáhlejších souborů) je přínosné jednotlivé záběry jednoznačně graficky znázornit na samostatné plánové příloze. v textu SHP pak mohou být uvedeny odkazy na fotografie. Toto vše napomáhá snadnějšímu využití a přehlednosti průzkumu, a je proto nesporným přínosem i zárukou efektivního využití této práce.

VI PŘÍLOHY

1 Příloha

Skladba standardního stavebně-historického průzkumu

TEXTOVÁ ČÁST:

1. Dějiny objektu
2. Prameny, plány, ikonografie, edice pramenů, literatura
3. Rozbor objektu
4. Stavební historie
5. Umělecko-historické hodnocení, případně Památkové hodnocení či Kulturně- -historické hodnocení
6. Hodnotné detaily a prvky
7. Architektonické, urbanistické a památkové závady
8. Náměty pro zachování objektu, případně Náměty pro rehabilitaci (obnovu) objektu
9. Seznam obrazové a plánové přílohy

OBRAZOVÁ A PLÁNOVÁ PŘÍLOHA:

A) Dokumentace dokládající historický vývoj objektu

1. Indikační skica (příslušný výřez)
2. Reprodukce historických plánů a map
3. Historická ikonografie

B) Dokumentace současného stavu

1. Stávající situace
2. Nárýs průčelí objektu (Doporučeno)
3. Kresebná, případně fotografická dokumentace

C) Srovnávací materiál (Doporučeno)

D) Grafické vyhodnocení SHP

1. Stavební vývoj
2. Hodnocení objektu

Případná samostatná příloha:

E) Profesionální fotografická dokumentace současného stavu

(s popisem, seznamem, případně grafickým zachycením umístění jednotlivých záběrů)

2 Příloha

Vzorové schéma grafického vyhodnocení SHP s příslušnými legendami

1. Stavební vývoj (doporučená barevná varianta)
2. Stavební vývoj (černobílá varianta)
3. Hodnocení objektu (doporučená barevná varianta)

Pozn.

Nejedná se o reálný objekt, základní snahou bylo shromáždění maxima možných prvků ve vztahu ke značení uvedenému v textové části metodiky SHP.

Vzorová schémata jsou v samostatných souborech:

shp priloha 2-1.jpg
shp priloha 2-2.jpg
shp priloha 2-3.jpg